

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПЕРЕМІЩЕННЯ В ПОВІТРІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

LEXICAL MEANS OF REPRESENTATION OF THE PROCESS OF MOVEMENT IN AIR IN UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGE PICTURES OF THE WORLD

Середницька А.Я.,

orcid.org/0000-0003-0883-3229

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

Статтю присвячено порівняльному аналізу лексичних підсистем дієслів переміщення в повітрі в англійській та українській мовах. Дієслова переміщення в повітрі становлять важливу частину лексичної системи як української, так і англійської мови. Англійська й українська мовні картини процесу переміщення в повітрі є доволі схожими, оскільки мови відображають ідентичний процес навколишньої дійсності з тими самими характеристиками й фазами проходження. Однак, з огляду на те, що англійська та українська мови мають різну граматичну, словотвірну структуру, відображення процесу переміщення в них має певні відмінності.

На відміну від українського дієслова *летіти*, англійське *fly* може мати перехідні значення, що відображають процес приведення певного предмета в стан польоту. Натомість українська мова має багатий набір виражених префіксами словотвірних значень, що доповнюють дієслова польоту просторовими й часовими характеристиками: «догори», «донизу», «переміщатися до однієї точки з різних напрямків», «від однієї точки в різних напрямках», «всередину чого-небудь», «назовні чого-небудь», «до чого-небудь», «від чого-небудь», «навколо чого-небудь», «повз що-небудь», «через що-небудь», «на що-небудь», «з місця на місце», «почати переміщатися». В англійській мові значення напряму передають прийменники, прислівники, а часу – дієслова й описові звороти.

Англійська й українська мови утворюють синонімічні ряди за схожими ознаками: «летіти легко, плавно», «летіти, утворюючи звуки», «відриватися (відривати) від землі», «злітати вгору», «здійснювати посадку», «летіти вниз», «залишатися в повітрі на місці», оскільки мови відображають типові аспекти процесу переміщення. Однак англійське дієслово *fly* має низку нетипових для української мови синонімів, значення яких уточнює згадка про конкретний предмет, що переміщається: *jet, orbit, rocket, helicopter*.

На відміну від англійської, українська мова, як і інші слов'янські, має пари односпрямованих та різноспрямованих дієслів (*летіти1 – літати2*). Дієслово *літати2* утворює похідні зі значеннями «туди й назад», «почати переміщатися», «якийсь час», «час від часу», «певний час», «багато, довго», «скрізь», «достатньо», «втратити здатність переміщатися». Англійська мова не має різноспрямованого відповідника до слова *летіти*. Однак, як і українська, вона містить синонімічні ряди з різноспрямованим значенням «літати легко, плавно», «літати, роблячи швидкі невеликі рухи», але не має типових для української мови рядів «літати швидко», «літати колами, на нерухомо розпростертих крилах».

Незважаючи на різну граматичну й словотвірну структуру, англійська й українська мови передають схожий набір ознак переміщення в повітрі, однак часто застосовують для створення мовної картини польоту різні мовні засоби.

Ключові слова: мовна картина світу, переміщення в повітрі, лексична семантика, синонімія, лексико-семантичний варіант, похідні дієслова, словотвірна значення.

The article is devoted to a comparative analysis of the lexical subsystems of aerial motion verbs in English and Ukrainian languages. Verbs of aerial motion are an important part of the lexical system of both the Ukrainian and English languages. The linguistic picture of the process of aerial motion in the English and Ukrainian languages is quite similar, since the languages reflect an identical process of the surrounding reality with the same characteristics and phases. However, due to the fact that English and Ukrainian languages have different grammatical and word-forming structures, the representation of the motion process in them contains certain differences.

Unlike the Ukrainian verb *летіти*, the English verb *fly* can have transitive meanings that reflect the process of bringing a certain object into a state of flight. Instead, the Ukrainian language has a rich set of word-forming meanings expressed by prefixes, which complement the verbs of flight with spatial and temporal characteristics: “up”, “down”, “move to one point from different directions”, “from one point in different directions”, “inside something”, “outside something”, “to something”, “from something”, “around something”, “past something”, “through something”, “onto something”, “from place to place”, “start moving”. Instead, in English, direction is conveyed by prepositions, adverbs; tense – verbs, descriptive phrases.

The English and Ukrainian languages form synonymic groups series based on similar features: “to fly easily, smoothly”, “to fly, making sounds”, “get off the ground”, “to fly up”, “to land”, “to fly down”, “to remain in the air in one place”, as the languages reflect typical aspects of the motion process. However, the English verb *fly* has a number of synonyms formed from nouns, the meaning of which is clarified by the mention of a specific moving object: *jet, orbit, rocket, helicopter*.

Unlike English, the Ukrainian language, as other Slavic languages, contains pairs of unidirectional and multidirectional verbs (*летіти1 – літати2*). The verb *літати2* forms derivatives with the meanings “to and back”, “to start moving”, “for some time”, “from time to time”, “for a certain time”, “a lot, for a long time”, “everywhere”, “enough”, “to lose the ability to move”. The English language has no multidirectional equivalents to the verb *летіти*. However, like Ukrainian, it has the

corresponding synonymic groups of verbs with the multidirectional meaning "to fly easily, smoothly", "to fly, making quick small movements", but it does not contain the typical for the Ukrainian language synonymic groups "fly fast" and "fly in circles on motionless outstretched wings".

Despite the different grammatical and word-forming structure, English and Ukrainian convey a similar set of signs of the aerial motion process, but often use different linguistic means to create a linguistic picture of flight.

Key words: language picture of the world, movement in the air, lexical semantics, synonymy, lexical-semantic variant, derivatives of verbs, word-forming meaning.

Постановка проблеми. Статтю присвячено порівняльному аналізу дієслів переміщення в повітрі в англійській та українській мовах. Дієслова переміщення в повітрі становлять важливу частину лексичної системи як української, так і англійської мови, є численними й частовживаними. Оскільки англійська і українська мови суттєво відрізняються за граматичною, лексичною, словотвірною структурою, відображення польоту в них має суттєві структурні й семантичні відмінності. **Мета статті** – порівняти, як передають процес переміщення в повітрі англійські та українські дієслова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дієслова переміщення англійської та української мов досліджували Г. Баторео, Н. Гонтаренко, О. Джеріх, Н. Іваницька, Б. Левін, Т. Левченко, Г. Олекса, В. Русанівський, Н. Савчин, С. Соколова, Т. Чубань, І. Шатохіна та інші. Однак до цього часу залишається недостатньо вивченою частина картин світу англійської й української мов, що стосується процесу переміщення в повітрі.

Виклад основного матеріалу. В українській мові переміщення в повітрі найчастіше передає синонім-домінанта, багатозначне дієслово *летіти*, окремі лексико-семантичні варіанти якого позначають різновиди цього процесу. Різновид переміщення в повітрі залежить від типу предмета, який переміщається, природних чи технічних засобів, що зумовлюють його переміщення. Зокрема, переміщення птахів і комах за допомогою крил позначає лексико-семантичний варіант *летіти* *недок.*, *неперехідне* «пересуватися в повітрі за допомогою крил (про птахів, комах та ін.)», переміщення техніки – *летіти* *док.*, *неперехідне* «пересуватися, переміщатися в повітрі (про літаки, ракети і т. ін.)», переміщення на літальному апараті – *летіти* *док.*, *неперехідне* «пересуватися в певному напрямі на літальних апаратах (про пасажира або пілота)» [11].

Переліченим українським лексико-семантичним варіантам відповідають неперехідні (intransitive) значення англійського дієслова *fly*: «to move in or pass through the air with wings» (*bees flying around the hive*), «to move through the air or

before the wind or through outer space» (*bullets flying in all directions*), «to operate or travel in an airplane or spacecraft» (*they flew to Florida for their vacation*) [6].

Дієслово *fly* має більш розвинену граматичну сферу порівняно з українським *летіти*, бо містить перехідні значення «to cause to fly, float, or hang in the air» (*fly a kite*), «to operate (something, such as a balloon, aircraft, rocket, or spacecraft) in flight» (*fly a plane*) [6]; переміщення вантажу чи пасажирів «to transport by aircraft or spacecraft» (*supplies were flown to the disaster area*). Як неперехідне, так і перехідне значення може мати синонім до *fly*, англійське дієслово *aviate* «to pilot an aircraft or fly in an aircraft» [2].

Однак словотвірні можливості української мови є значно багатшими. Українські дієслова містять словотвірні значення, що вказують на напрям чи час: «догори» – *злітати* «летячи, підніматися в повітря», *позлітати* *док.* «злетіти нагору (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь)», *підлітати* «підійматися вгору на крилах, злітати або летіти трохи, на невелику відстань»;

«донизу» – *злітати* «летячи, опускатися звідки-небудь на щось»;

«переміщення до однієї точки з різних напрямків» – *злітатися* «прилітати звідусіль в одне місце (про всіх або багатьох)», *позлітатися* *док.* «злетітися звідусіль в одне місце (про всіх або багатьох)», *назлітатися* *док.* «прилетіти звідусіль в одне місце (про велику кількість птахів)», *поназлітатися* *док.* «злетітися куди-небудь (про багато птахів, метеликів і т. ін.)», *налітати* «прилітати в якій-небудь кількості», *поналітати* *док.* «прилетіти куди-небудь (про багато птахів, метеликів і т. ін.)»;

«від однієї точки в різних напрямках» – *розлітатися* «відлітати з якого-небудь одного місця в різні боки (про птахів, комах)», *порозлітатися* *док.* «розлетітися в різні боки, у різних напрямках (про птахів, комах; про пір'я і т. ін.)»;

«всередину чого-небудь» – *влітати* «летячи, проникати, потрапляти в середину чого-небудь», *повлітати* *док.* «влетіти (про всіх або багатьох)», *залітати* «літаючи або летячи, потрапляти куди-небудь; влітати»;

«назовні чого-небудь» – *вилітати* «летіти, покидаючи місце свого перебування або з'являючись де-небудь (про птахів, комах, літальні апарати і т. ін.)», *повилітати* док. «вилетіти (про всіх або багатьох)»;

«до чого-небудь» – *долітати* «летячи, досягати чого-небудь, якого-небудь місця», *подолітати* док. «долетіти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь)», *злітати* «летячи, досягати якого-небудь місця», *надлітати* розм. «летячи, прибувати куди-небудь, з'являтися десь», *підлітати* «летячи, наближатися до кого-, чого-небудь, потрапляти кудись», *прилітати* «летячи, з'являтися де-небудь», *прилітати* «прибувати літаком», *поприлітати* док. «прилетіти (про птахів, комах і т. ін.)». Це словотвірне значення передає англійська ідіома *wing one's way* «to travel somewhere in an aircraft: to fly» (*She winged her way to Paris for the weekend*) [6].

«від чого-небудь» – *відлітати* «летячи, покидати якесь місце (про птахів)», *відлітати* «летячи, віддалятися на певну відстань від кого-, чого-небудь», *повідлітати* док. «відлетіти (про всіх або багатьох птахів)», *злітати* «піднімаючись угору, покидати яке-небудь місце»;

«навколо чого-небудь» – *облітати* «літаючи, здійснювати рух по колу»;

«повз що-небудь» – *пролітати* «летіти, переміщатися в повітрі за допомогою крил в якому-небудь напрямку над ким, чим-небудь, повз когось, щось і т. ін. (про птахів, комах тощо)», *пролітати* «рухатися, пересуватися в повітрі або космічному просторі в якому-небудь напрямку, над кимсь, чимось і т. ін. (про літальні апарати)»;

«через що-небудь» – *перелітати* *перех. і неперех.* «летіти, пересуватися в повітрі через який-небудь простір або перешкоду (про птахів, комах та інші істоти, які мають крила)», *перелітати* «пересуватися в повітрі через який-небудь простір або якусь перешкоду, використовуючи літальний апарат». Значення цього похідного українського дієслова передає одне зі значень *fly* «to journey over or through by flying» (*flew the Atlantic*), що стосується процесу переміщення через якийсь простір;

«на що-небудь» – *налітати* «летячи, наштовхуватися, натикатися на кого-, що-небудь або наближатися до когось, чогось»;

«з місця на місце» – *перелітати* «змінювати при пересуванні одне місце на інше (про птахів, комах і т. ін.)»;

«почати переміщатися» – *полетіти* док. «почати пересуватися в повітрі за допомогою

крил (про птахів, комах і т. ін.)», *полетіти* док. «почати переміщатися, пересуватися в просторі (про літаки, ракети і т. ін.)», *вилітати* «підніматися в повітря, відправлятися куди-небудь літаком і т. ін.»», *відлітати* «відправлятися (про літак, пасажирів у ньому), *ніти* док. «почати пересуватися – плити, летіти з місця на місце (про косяки риб, зграї птахів, деяких дрібних тварин і т. ін.)», *потягнути* док. «полетіти (про птахів)», *потягнутися* док. «почати пересуватися в повітрі, полетіти (переважно низкою)» [11]. Це словотвірне значення передає ідіома *take wing* «to begin to fly» (*The ducks took wing and flew away*) [6].

На відміну від української, англійська мова рідко виражає поняття напряму префіксами. Просторові значення в англійській мові передають прийменники, прислівники, а часові – дієслова й описові звороти [8, 30]. «Дериваційна продуктивність українських дієслів, що виявляється в здатності приєднувати до твірних основ словотвірні префікси *в-* (*у-*, *вві-*, *уві-*), *ви-*, *від-* (*віді-*), *до-* (*ді-*), *з-* (*зі-*, *с-*), *за-*, *на-*, *над-* (*наді-*), *об-* (*обі-*), *пере-*, *під-* (*піді-*), *по-* (*пі-*), *при-*, *про-*, *роз-* (*розі-*), створює лакунарну зону в англійській мові, компенсація якої відбувається прийменниково-прислівниковими мовними засобами: *step back*, *drive off*, *come closer*, *move backwards*, *move towards*, *run into*, *sail to*, *crawl up*, *swim up*, *swim inside*, *swim around* та ін.» [10, 221].

Українське дієслово *летіти* має низку синонімічних рядів, слова в яких містять додаткові диференційні ознаки:

«Летіти легко, плавно» – *линути* *недок.* «плавно, легко летіти», *пролинути* док., *поет.* «плавно, легко пролетіти»; *плисти*, *пливти* і *плинути* *недок.*, *перен.* «плавно летіти, нестися в повітрі (про птахів або літальні апарати)», *пропливати* «плавно рухатися в повітрі». Лексичним відповідником до *линути* є дієслово *waft* «to rest or move along the surface of a liquid or in the air» (*A feather wafted past us and settled on the grass*) [6]. Якщо треба підкреслити легкість, плавність переміщення в повітрі, англійська мова, як і українська, використовує метафоричні перенесення значень, що зіставляють рух у повітрі з рухом у воді: *float* «to (cause to) move easily through, or along the surface of a liquid, or to (cause to) move easily through air» (*The blue and white balloons floated skywards*); *sail* «to move through the air» (*the ball sailed over his head*) [6];

«Летіти, утворюючи звуки» – *дзижкати* *недок.*, *розм.* «швидко проноситись, пролітати з дзижчанням», *дзижчати* *недок.* «швидкими рухами, польотом створювати такі звуки», *продзижчати*

док., тільки 3 ос. «пролетіти з дзижчанням», *фуркати* недок. «пролітати, утворюючи крилами характерні звуки; пурхати (про птахів)», *фуркотати*2 і *фуркотіти* недок. «підсил. до фуркати», *фурчати*// недок. «швидким польотом, рухом утворювати подібний звук», *хуркати* недок. «те саме, що хурчати», *прохуркотіти*1 док., розм. «док. до хуркати», *хуркотати* «підсил. до хуркати», *хурчати*// недок. «швидко летіти, видаючи подібні звуки (про птахів)», *прохурчати*1 док., розм. «док. до хурчати». Англійськими відповідниками цих дієслів є *buzz* «to move around in the air making a continuous sound like a bee» (Bees were buzzing around the picnic tables) [5], *whir* «to fly, revolve, or move rapidly with a whir» [6];

«Відриватися від землі» – *відриватися*2// «стрімко підніматися з землі», *злинати*1// «злітаючи, покидати яке-небудь місце», *злітати*1// «піднімаючись угору, покидати яке-небудь місце», *позлітати*2 док. «злетівши, покинути якое місце (про всіх або багатьох)», *зніматися*3 «піднімаючись, пересуватися, переміщатися у вище положення», *позніматися*// док. «піднявшись у повітря, покинути яке-небудь місце (про птахів, а також літальні апарати)», *підніматися*1// і *підійматися*1// недок., *піднятися*1// і *підійнятися*1// док. «переміщатися вгору, летячи; злітати», *підноситися*4 «відриваючись від землі, починати летіти; злітати в повітря, на інші планети», *стартувати*// недок. і док. «починати виліт (про літальні апарати)». Українська мова також має синонімічний ряд перехідних дієслів «Відривати від землі (піднімати)»: *запускати*1 «примувати злітати вгору», *піднімати*2// і *підіймати*2// недок., *підняти*2// і *підійняти*2// док., рідко «керувати рухом чогось угору; сприяти переміщенню чогось у просторі (приклад – літак)». Значення дієслів цих синонімічних рядів в англійській мові відображають фразові дієслова та звороти: *take off* – *phrasal verb* – «If an aircraft, bird, or insect takes off, it leaves the ground and begins to fly» (*The plane took off at 8.30 a.m.*) [1]; *blast off* – *phrasal verb* «If a rocket blasts off, it leaves the ground to go into space» [1]; *take a flight* – (of a bird or an aircraft) «to leave the ground and begin to fly» (*He was flapping his arms like a bird taking flight*) [1]; (*get*) *the plane off the ground* у неперехідному і перехідному значеннях (*Typing speed in a matter of seconds, plane off the ground and goes almost vertically into the sky; Short runways are a danger because a pilot has limited space both to get the plane off the ground and to land it safely*);

«Злітати вгору» – *звиватися*б недок., *звитися*б док. «стрімко злітати вгору (про птахів, літальні апарати і т. ін.)», *зводитися*1// «злітати, здійматися вгору», *зринати*2 *перен.* «стрімко підніматися, злітати вгору», *метнутися*2// док. «злетіти вгору, швидко прорізати повітря (переважно про птахів)», *підбиватися*1 «рухаючись у повітрі, підійматися вгору», *підніматися*1// і *підійматися*1// недок., *піднятися*1// і *підійнятися*1// док. «переміщатися вгору, летячи; злітати». Значення дієслів цього синонімічного ряду в англійській мові відображають дієслова *soar* «(of a bird or aircraft) – to rise high in the air while flying without moving the wings or using power» (*She watched the gliders soaring effortlessly above her*) [2]; *ascend* «to move upward» *the balloon ascended* [6]; зворот *to gain altitude* (*The airport insists the route reduces noise on the ground by enabling aircraft to gain altitude more quickly after take-off*) [2].

«Здійснювати посадку» – неперехідні *опускатися*1// «знижуючись, сідати на що-небудь (про птахів і т. ін.)», *спускатися*1// «знижуючись, сідати, приземлятися (про птаха, комаху, літальний апарат і т. ін.)», *приземлюватися*1 «спускатися на землю», *припадати*1// «летячи, спускатися на землю», *сідати*б «припиняючи політ, опускатися на що-небудь (про птахів, комах)», *сідати*б// «опускаючись, приземлюватися (про літальні апарати)»; перехідні *посадити*8 *ав.* «скерувавши до землі, примусити опуститися, сісти на землю (літак або який-небудь інший літальний апарат)», *приземлювати*1 *перех.* «здійснювати посадку (літака, вертольота і т. ін.)», *садовити*7 недок., *посадовити*7 док., *ав.* «скерувавши до землі, примусити опуститися, сісти на землю (літак або який-небудь інший літальний апарат)». Неперехідні і перехідні значення дієслів цього синонімічного ряду в англійській мові відображають дієслова *land to (cause to) arrive on the ground or other surface after moving down through the air* (*We should land in Madrid at 7 a.m. You can land a plane on water in an emergency. The bird landed on my finger*) [1]; неперехідні – *alight* – formal «to land on something» (*A butterfly alighted gently on the flower*) [1].

«Летіти вниз» – *пкірувати* недок. і док. «на великій швидкості ринутися майже вертикально вниз (про літак)», *пкірувати*// недок. і док. «стрімко летіти вниз (звичайно про птахів)», *пірнати*2// недок., *перен.* «літаючи, ширяючи в повітрі, швидко опуститися вниз», *планерувати* недок. «поступово, плавно знижуватися на планері або літаку з вимкнутим мотором», *планерувати*// недок. «поступово, плавно знижуватися (про планери, літаки або про птахів)»,

спланувати док., перех. і неперех., ав. «поступово, плавно знизитися на літальному апараті», спланувати1// док. «повільно, плавно знизитися (про птахів)», спускатися1// «зменшувати висоту польоту». Неперехідне значення цього синонімічного ряду в англійській мові відображає дієслово *dive* «to jump head first into water, esp. with your arms held straight above your head, or to move down quickly through water or the air» (*The plane dived to avoid enemy aircraft fire*) [1], що *dive* має аналогічне до українського *пірнати2*// метафоричне значення; *swoop* «to move very quickly and easily through the air, especially down from a high position in order to attack» (*The eagle swooped down to snatch a young rabbit*) [1], (*A helicopter suddenly swooped down*) [5]; неперехідне і перехідне дієслово *descend* «to move from a higher level to a lower one» (*Our plane started to descend*) [5]; словосполучення *to lose altitude* (*The plane starts to lose altitude*);

«залишатися в повітрі на місці»: *зависати2* «триматися в повітрі, в просторі над землею», *кружляти4*// «витися, зависати в повітрі (про пил, сніг і т. ін.)» [11], відповідники – *hover* «to stay in one place in the air, usually by moving the wings quickly» (*A hawk hovered in the sky, waiting to swoop down on its prey. I heard the noise of a helicopter hovering overhead*) [1]; *hang* «to rest or move along the surface of a liquid or in the air» (*Hanging just above the horizon was a little pink cloud*).

Як бачимо, перелік синонімічних рядів і диференційні ознаки, які містять дієслова, що входять до них, збігаються в обох мовах. Це пов'язано з тим, що процес переміщення має типові характеристики й фази: летіти можна «легко, плавно»; «утворюючи звуки»; «відриватися від землі»; «злітати вгору»; «летіти вниз», «здійснювати посадку», «зависати в повітрі».

На відміну від української мови, дієсловом *fly* має низку синонімів, значення яких уточнює згадка про конкретний предмет, що переміщається. Ці дієслова, що характерно для англійської мови, утворено від іменників. Такий спосіб словотвору дозволяє досягнути максимальної деталізації об'єкта, що переміщається в повітрі: *jet* «to travel somewhere by plane» (*I'm jetting off to New Zealand next week*) [1], «to travel in a jet aircraft» (*I'm jetting off to LA next week*) [1]; *orbit* «to revolve in an orbit around» (*orbit a satellite*), *to travel in circles* [6], «to follow a curved path around a planet or star» (*On this mission the Shuttle will orbit (the Earth) at a height of several hundred miles*) [1]; *rocket* «to travel by rocket, or to rise, increase, or

move very quickly» (*The astronauts were rocketed into space*) [1]; *helicopter* як неперехідне дієслово «to travel by helicopter», *helicopter* як перехідне дієслово (to transport by helicopter) [6]. Українська мова не має прямих лексичних відповідників до цих слів і використовує описові звороти *летіти реактивним літаком* тощо, щоб передати аналогічні значення. Також не має повноцінного українського відповідника синонім до *fly*, дієслово *levitate* «to (cause to) rise and float in the air without any physical support» (*On other occasions, witnesses reported that he handled red-hot coals, elongated his body, caused the room to tremble, and levitated to the ceiling*) [6].

На відміну від англійської, українська мова, як і інші слов'янські, має пари односпрямованих та різноспрямованих дієслів. Зокрема, різноспрямованим відповідником до дієслова *летіти1* є *літати2* *недок.* «те саме, що *летіти1*, але означає рух, що відбувається в різний час і в різних напрямках», *літати2*// *недок.* «пересуватися на літальних апаратах (літаках, ракетах і т. ін.)», а також абсолютні синоніми до *літати2* *ходити3*// *недок.* «літати (про птахів)», *ходити4* *недок.* «літати (про літак); водити літак». Різностямоване дієслово *літати2* утворює похідні з іншими, ніж в односпрямованого дієслова, словотвірними значеннями: «долати якусь відстань» – *налітувати док., перех.* «літаючи, проходити яку-небудь відстань або перебувати в повітрі певний час»;

«туди й назад» – *злітати2* *док., неперех.* «літаючи, побувати де-небудь і повернутися»;

«почати переміщатися» – *залітати док.* «почати літати, кружляти в повітрі»;

«якийсь час» – *політати док.* «літати якийсь час», *пролітати5* *неперех., док.* «проводити якийсь час у польоті»;

«час від часу» – *підлітати4* «у процесі пересування час від часу летіти (про птахів)»;

«певний час» – *вилітати док.* «літаючи, пробути певний час у повітрі», *налітувати док., перех.* «літаючи, проходити яку-небудь відстань або перебувати в повітрі певний час»;

«багато, довго» – *розлітатися док., розм.* «почати багато і довго літати; не переставати літати»;

«скрізь» – *облітати3* *тільки док., перех.* «летячи, побути по черзі в багатьох місцях, скрізь», *облітати док., перех.* «літаючи, побувати по черзі в багатьох місцях, скрізь», *злітати1* *док., перех.* «літаючи, побувати скрізь або в багатьох місцях», *перелітати неперех., док.* «облітати багато місць, літати всюди (про всіх або багатьох)»;

«достатньо» – *налітатися* док. «досхочу, багато політати»;

«втратити здатність переміщатися» – *відлітати*1 док. «закінчити, перестати літати» [11].

Різноспрямовані дієслова мають менш численні, ніж односпрямовані, синонімічні ряди:

«Літати легко, плавно» – *витати*2 «літати, ширяти в повітрі», *плавати*3 *недок.*, *перен.* «плавно й легко літати, рухатися в повітрі (про птахів або літальні апарати)», *ширяти*3 *недок.*, *перен.* «плавно, легко летіти; линути», *ширяти*1// *недок.* «летіти або триматися в повітрі, використовуючи висхідні потоки повітря (про планер)». Англійськими відповідниками цих дієслів є *glide* «to fly by floating on air currents instead of using power from wings or an engine» (*We saw a condor gliding high above the mountains*) [2]; *plane* «to move through the air with or as if with outstretched wings» (*An eagle planed effortlessly overhead, gliding on an air current*); *soar* «to fly, especially very high up in the sky, floating on air currents» (*She watched the dove soar above the chestnut trees*) [5];

«Літати колами, на нерухомо розпростертих крилах» – *витися*4 *недок.* «літати, кружляючи в повітрі», *звиватися*7// *тільки недок.* «літати, кружляти в різних напрямках», *кружляти*4 *недок.*, *неперех.* «плавно літати, описуючи кола», *крутитися*4 *недок.*, *рідко, над чим* «те саме, що кружляти4», *ширяти*1 *недок.* «повільно кружляти, тримаючись у повітрі на нерухомо простягнутих крилах». Значення цих українських дієслів передає словосполучення *fly in a circles*.

«Літати, роблячи швидкі невеликі рухи» – *пурхати* *недок.* «легко перелітати з місця на місце (про пташок, метеликів)»; *маяти*1// *недок.* «літати, тріпочучи крильцями». Англійськими відповідниками цих дієслів є *flutter* «to move quickly and gently up and down or from side to side in the air, or to make something move in this way» (*The flag was fluttering in the breeze*) [1];

flutter «If something light such as a small bird or a piece of paper flutters somewhere, it moves through the air with small quick movements» (*The paper fluttered to the floor. The birds were active, whirring and fluttering among the trees*) [2];

«Літати швидко» – *ширяти*2 *недок.* «стрілко пролітати, проноситися», *шмигати*1// *недок.* «швидко пролітати (про птахів); шугати», *шмигнути* док., *розм.* «однокр. до шмигати1», *шмигнути* док., *однокр., розм.* «підсил. до шмигнути»; *шугати*1 *недок.* «літаючи, швидко пересуватися в повітрі» [11]. Значення цих українських дієслів передає словосполучення *fly fast*.

Висновки. Дієслова переміщення в повітрі становлять важливу частину лексичної системи української і англійської мов. Мовні картини процесу переміщення в повітрі англійської та української мов є доволі схожими, оскільки відображають ті самі основні фази й характеристики польоту. Англійська та українська мови утворюють синонімічні ряди за аналогічними диференційними ознаками, що характеризують політ. На відміну від українського *летіти*, англійське дієслово *fly* може мати перехідні значення, а також має низку нетипових для української мови утворених від іменників синонімів, значення яких уточнює згадка про конкретний предмет, що переміщається: *jet, orbit, rocket, helicopter*. На відміну від англійської, українська мова, як і інші слов'янські, має пари односпрямованих та різноспрямованих дієслів (*летіти*1 – *літати*2) і численні похідні від них зі словотвірними значеннями простору, часу, інтенсивності. Ці значення англійська мова передає прийменниково-прислівниковими засобами.

Незважаючи на різну граматичну й словотвірну структуру, англійська й українська мова передають схожий набір ознак процесу переміщення в повітрі, хоча й застосовують для створення мовної картини польоту різні мовні засоби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
2. Collins Online Dictionary URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/gain-altitude>
3. Difference between float, swim and sail in english. URL: <https://jakubmarian.com/difference-between-float-swim-and-sail-in-english/> (дата звернення: 21.04.2024).
4. Levin B. English word classes and alternations: A preliminary investigation. Chicago : Chicago University Press, 1993. 366 p.
5. Longman English Dictionary. URL: <https://www.ldoceonline.com/> (дата звернення: 21.04.2024).
6. Merriam-Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 21.04.2024).
7. Roget P.M. Roget's Thesaurus. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/22> (дата звернення: 21.04.2024).
8. Джеріх О. С. Семантика дієслів пересування у водному середовищі в горизонтальній площині (на матеріалі англійської, німецької та іспанської мов). *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. 2017. Випуск 33–34. С. 25–34.

9. Іваницька Н. Б. Дієслівне вираження мікрокатегорії «Рух» в українській та англійській мовах. *Наукові записки. Зб. наук. праць. Серія «Філологічні науки»*. К. : КДПУ. 2009. № 86. С. 154–158.

10. Олекса Г.І. Лексико-семантична класифікація дієслів на позначення руху. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15. Т. 1. С. 220–225.

11. Словник української мови : в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. Інститут мовознавства. Київ : Наукова думка. 1970–1980.